

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ
СТАРШОКЛАСНИКІВ У РИНКОВИХ УМОВАХ**

В статті розкриваються концептуальні підходи до вирішення проблеми формування технологічної культури старшокласників у ринкових умовах. Окреслено параметри, що обумовлюють конкурентоспроможність майбутнього фахівця. Визначено основні групи компетентностей, яких потребує сучасне життя.

Ключові слова: технологічна культура, старшокласники, соціально-економічний розвиток, ринкові умови, трудова діяльність, сучасне виробництво, компетентність.

Постановка проблеми. В умовах переходу України до ринкових відносин дедалі більшого значення набуває проблема підготовки спеціалістів у різних галузях виробництва, освіти і науки. Досягненню успіхів у здійсненні економічних та соціальних реформ сприяє пізнання закономірностей функціонування ринкового механізму, ґрунтовні дослідження в галузі економічної науки, а також фундаментальна підготовка спеціалістів. На особливу увагу заслуговує саме фахова освіта, що спрямована на забезпечення професійної самореалізації особистості, підвищенню соціальної значущості та престижу знань, зростанню фахової майстерності, підвищенню конкурентоспроможності в умовах ринкової економіки [6].

Початок третього тисячоліття характеризується тим, що одночасно з формуванням світової ринкової економіки відбувається процес народження фахівця сучасного типу, в якому набувають особливого значення взаємовідносини як між учасниками економічної діяльності так і між викладачами, що передбачає невпинне і послідовне впровадження

технологічних, управлінських та інших рішень, що спрямовані на підвищення ефективності використання сучасних методів і принципів педагогічної діяльності в навчально-виховному процесі вищого учбового закладу.

Одним із концептуальних підходів до підвищення ефективності навчально-виховної роботи з майбутніми спеціалістами є реалізація принципів та ідей педагогіки співробітництва, яка в основу навчального процесу ставить спільну працю вчителя та учня, зумовлену перш за все організацією як навчальної праці старшокласників, так і досконалої реалізації навчально-виховного процесу [6].

Таким чином, у зв'язку з прискореним прогресом науки і техніки об'єм знань та вмінь невпинно і дедалі швидше зростає. З цього випливає важливість приведення шкільної освіти старшокласників у відповідність з сучасними досягненнями науки і техніки, ретельного відбору з цих досягнень того, що повинні засвоїти учні протягом навчання і без чого не може бути сучасної освіченої молодого людини, готової до свідомого вибору професії, до праці, до подальшого навчання.

Виклад основного матеріалу. На межі XX та XXI сторіч у світовому освітньому просторі відбуваються глобальні процеси, що знаходять свій вияв у розвитку ідей технологічної освіти, формуванні концепцій школи життєвої компетентності, створенні засад продуктивної педагогіки, впровадженні інноваційних освітніх технологій тощо. Вони покликані до життя об'єктивними реаліями та потребами сучасного суспільного буття, що зумовлені неперервними, стійкими та стрімкими змінами практично у всіх сферах діяльності людини.

Тобто, на сучасному етапі розвитку виробничих сил суспільства в ринкових умовах все більшого значення набуває формування і впровадження елементів технологічної культури в організацію трудової діяльності в усіх її формах, включаючи діяльність на промисловому чи сільськогосподарському підприємстві, в установах, навчальних закладах і т.д.

Отже, трудова діяльність в умовах ринкової економіки займає провідне місце серед різноманітних видів діяльності людини і є могутнім способом розвитку всіх її сил і здібностей (духовних, моральних, фізичних). Особливість трудової діяльності – це її особливий багатосторонній вплив на формування особистості, так як вона виступає способом задоволення людських потреб, фактором суспільного прогресу, засобом формування людини і суспільства в цілому. Все це і визначає мету технологічної підготовки підростаючого покоління.

Але одні і ті ж методичні засоби, способи та системи навчання можуть здійснювати різний вплив на формування технологічної культури старшокласників у сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства. Без їх врахування неможливе успішне навчання і виховання, формування технологічної культури учнів старших класів.

Як зазначалося вище, реалії сьогодення – це ринкова економіка з її невід'ємними компонентами: глобалізацією, технологіями та конкуренцією, що знаходяться у складній залежності й обумовлюють динаміку кожного з них. При цьому, "...технології породжують конкуренцію та прискорюють глобалізацію, яка, в свою чергу, стимулює посилення конкуренції" [6] і сприяє появі безробіття взагалі та серед дипломованих фахівців у тому числі.

Організація навчально-виховного процесу з підготовки майбутніх фахівців сучасного типу – конкурентноспроможних, які вміють мислити стратегічно і водночас ситуаційно-прагматично, здатних органічно забезпечувати економічну та соціальну ефективність підприємств різних галузей – потребує нестандартних, інноваційних освітньо-педагогічних методик, методів, практики і засобів навчання. "Необхідність забезпечити доступ до нових педагогічних та дидактичних підходів та їх розвиток з тим, щоб вони сприяли оволодінню навичками і розвивали компетентність і здібності, пов'язані з комунікацією, творчим і критичним аналізом, незалежним мисленням у багато культурному контексті, коли творчість

також засновується на поєднанні традиційних або місцевих знань і навичок із сучасною наукою і технікою" [3].

Зміни в суспільстві вимагають конкурентоспроможності, професійної й соціальної мобільності, неперервної освіти й професійного, духовного, самовдосконалення. Певним чином можна окреслити параметри, що обумовлюють конкурентоспроможність майбутнього фахівця – це технічні та технологічні, економічні, соціально-організаційні. Для конкурентноспроможної особистості домінуючим є наявність більш високого рівня творчого мислення, відомого як латеральне мислення (здатність відмовитись від стереотипів, здатність поглянути на проблему з іншого боку, здатність прийняти неочевидне рішення).

Конкурентоспроможність – це новий якісний стан фахівця, який можна віднести до числа стратегічних цінностей, що поряд з орієнтацією на власні сили і наполегливістю, сприяють подоланню індивідуального психологічного бар'єру, пригніченості, песимізму, невизначеності в життєвій перспективі, упорядковують всю систему життєдіяльності в умовах переходу до нових ринкових відносин і в результаті допомагають соціуму вийти з тупикової ситуації.

Поняття конкурентоспроможності особистості фахівця призводить до найбільш складної проблеми: які здібності, характеристики, якості, знання та вміння гарантуватимуть конкурентоздатність випускника на ринку праці в умовах нестабільності бізнес-середовища.

Конкурентоспроможність учня – це вміння постійно навчатися, орієнтуватися в світі інформації ефективно її використовувати, прагнення до саморозвитку. А такий підхід може використовуватися в загальноосвітніх навчальних закладах за умови, коли учень відчуває себе суб'єктом діяльності. Основне кожному чітко з'ясувати і усвідомити це поняття для себе.

Конкурентоспроможність формується так як і будь-яке інше вміння.

Динамічні зміни, що відбуваються в світі визначили основні напрямки розвитку освіти, що спрямовані на реалізацію дитиноцентристської розвивальної парадигми. Нова парадигма має забезпечувати формування в учнів готовності й здатності активно творити нові реалії життя, гідно репрезентувати свою націю, безперервно оновлювати власний досвід, проектувати подальший освітній та життєвий шлях. Перехід школи до дванадцятирічної освіти об'єктивно вимагає переведення освітнього процесу на технологічний рівень: вибір індивідуального процесу на технологічний рівень. Школа покликана виконувати життєво важливу функцію – функцію стимуляції, допомоги і підтримки при входженні молодого покоління у світ життєвого досвіду.

Гостра суперечність між новою системою вимог і можливостей особистості породжує необхідність формування у молодого покоління життєдіяльності.

Завдання життєздатної особистості – бути компетентною, конкурентноспроможною особистістю, сформувати свої смисложиттєві установки.

О. Є. Лебедев виділяє чотири рівні освіченості, що можуть бути досягнуті в процесі середньої освіти, а саме: грамотність, функціональну грамотність, інформованість, компетентність.

Освіта – це не підготовка до життя, це передусім саме життя дитини, це світ людини, і він має бути гідним її, щоб, перебуваючи в ньому, людина могла поліпшити і світ, і саму себе.

Старшокласники, вступаючи сьогодні в життя, відчують на собі всі складнощі формування чітких життєвих орієнтирів, що спираються на внутрішньоузгоджену і структуровану систему цінностей. Вони відчують себе особистістю і прагнуть максимальної самореалізації. Найгостріша проблема сьогодення в тому, що молодь далеко не завжди пов'язує своє майбутнє з життям в Україні. Відчуючи в собі значний внутрішній

потенціал, молоді люди водночас низько оцінюють суспільні можливості, які сприяли б їхній самореалізації.

Тому місія нової школи полягає в тому, щоб допомогти кожній людині усвідомити сенс свого життя, визначити свій "образ буття", "зустрітися зі своєю сутністю" (М. Хайдеггер), оволодіти універсальними константами життєвого світу, постійно шукаючи відповіді на "останні питання буття" (В. Біблер), що визначають орієнтири в її розвитку, систему смисложиттєвих координат, у яких вона може існувати [1]. Випереджувальна, компетентнісно спрямована освіта базується на засадах самоорганізації, саморозвивальної системи.

У результаті їх досліджень до Базового навчального плану середньої загальноосвітньої школи була включена освітня галузь "Технології", обґрунтований зміст та розроблений її стандарт. Метою галузі є забезпечення розвитку особистості через ознайомлення учнів із загальними основами сучасного виробництва у процесі залучення школярів до посиленої творчої трудової діяльності, конструювання, художньої, сільськогосподарської праці тощо, оволодіння загальнотрудовими вміннями, початковими навичками користування комп'ютером, вивчення елементів технічного креслення, дизайну. Це рішення знаходиться у руслі провідних тенденцій світового освітнього процесу, адже технології визнані ваговою складовою частиною змісту освіти у багатьох країнах світу, зокрема у Великобританії, Німеччині, США, Росії, Ізраїлі, ПАР тощо. Під егідою ЮНЕСКО реалізується "Проект+" за напрямом "Наукова і технологічна грамотність для всіх", що отримав позитивний резонанс у всьому світі і сприяє виробленню єдиних концептуальних підходів до технологічної освіти назагал [6]. У цьому зв'язку "Технології" слід розглядати як освітню галузь, в основі якої лежить опанування процесом перетворювальної діяльності, спрямованої на вирішення проблем, і використання різних ресурсів для реалізації власних рішень.

Принципова відмінність навчання "Технологіям" від традиційного трудового навчання полягає у новій ціннісно-смісловій спрямованості його освітніх і виховних цілей, в орієнтації на формування технологічної культури особистості. Метою предмета стає розвиток учня як людини, яка: вміє приймати обґрунтовані рішення і обирати потрібну стратегію для вирішення проблем, що виникають;

- людини, відкритої до змін, що безпосередньо взаємодіє зі світом і відчуває відповідальність за прийняті рішення;

- творчої особистості, що володіє і когнітивними навичками, і уміннями практичної роботи з різними матеріалами та інструментами для розробки і виготовлення об'єктів з метою найповнішого задоволення потреб людей.

Усі зазначені якості та уміння найефективніше формуються у процесі здійснення проектної діяльності, однак цьому виду активної взаємодії з дійсністю на уроках праці не приділяється належної уваги, особливо у віддалених сільських та гірських школах.

Аналіз уроків та анкетування учителів технологічної освіти Уманського регіону переконують, що у школі продовжує застосовуватися традиційна методика уроку трудового навчання, відома в дидактиці під назвою пояснювально-ілюстративної. Вона характеризується тим, що вчитель детально роз'яснює учням призначення виробів, порядок їх виготовлення, демонструє всі етапи роботи, а учні копіюють його дії, чітко дотримуючись вказівок, інструкцій.

Невідповідність стану справ у технологічній підготовці старшокласників запитам соціально-економічного розвитку нашої держави нагально вимагає фундаментальних змін у змісті предмета і способах його реалізації, зокрема у старшій школі, де закладається фундамент для трудової діяльності в умовах ринку праці.

Зміст освітньої галузі "Технологія" забезпечує розвиток системи технологічної підготовки школярів, що передбачає створення умов для

реалізації потенціалу творчої діяльності кожного учня з метою його самореалізації та самовизначення; структурування змісту предмета за культуродоцільним, інтегративним, синергетичним, концентричним принципами; формування культури перетворювальної діяльності, що спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей в різних сферах діяльності і є необхідною будь-якому спеціалісту; виконання соціально і особистісно значущих проєктів (індивідуальних, колективних, міждисциплінарних); профорієнтацію учнів на роботу в різних сферах виробництва, задоволення їх професійно-пізнавальних потреб; підготовку учнів до ведення домашнього господарства, організації простору своєї життєдіяльності за законами краси та гармонії тощо.

Але центральною проблемою залишається якість технологічної освіти, що залежить не від об'єму засвоєних знань, умінь і навичок учня, а від оволодіння ключовими компетентностями, що складають основу соціалізації особистості та формування конкурентноспроможності на ринку праці.

Саме це повинно бути метою, основою процесу та кінцевим результатом освітньої галузі "Технологія".

Очевидно, що оволодіння технологіями перетворювальної діяльності, формування життєвих компетентностей учнів, навчання їх проєктно-технологічної діяльності потребує цілеспрямованої систематичної роботи педагогів щодо засвоєння глибоких знань з педагогіки, психології, змісту предмета, а також відповідного науково-методичного забезпечення. Дін Равен у своїй книзі "Компетентність у сучасному суспільстві: виявлення, розвиток і реалізація" включив у список 37 видів "компетентностей", серед яких: "готовність і здатність навчатися самостійно", "персональна відповідальність", "розуміння плюралістичної політики", "самоконтроль", "готовність використовувати нові ідеї і інновації для досягнення мети", "знання того, як використовувати інновації", "здатність слухати інших людей і брати до уваги те, що вони говорять" та інше [5].

Компетентність – це інтегрована характеристика якості особистості, що включає знання, уміння, ставлення та досвід, що усвідомлені (рефлексивно) і застосовуються в практичній діяльності особистості.

Компетентність – це загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, що набуті завдяки навчанню.

У системі загальної середньої освіти основними групами компетентностей, що потребує сучасне життя, є: соціальні; полікультурні; комунікативні; інформаційні; саморозвитку та самоосвіти; компетентності, що реалізуються у прагненні і здатності до раціональної, продуктивної творчої діяльності.

Трудова компетентність є інтегрованим результатом навчально-трудової діяльності учнів і формує передусім на основі опанування змісту програми трудового навчання. Компетентна людина не тільки повинна розуміти сутність проблеми, а й вміти розв'язувати практично.

Крім того, формування компетентностей в галузі сучасного виробництва (здатність одержувати техніко-технологічні знання, знання з природничих наук, економіки; соціальні та підприємницькі навички, а також загальнокультурні цінності) значною мірою впливає на розвиток конкурентноспроможної особистості.

У першу чергу вчителю потрібно добре знати зміст програми, щоб структурувати її відповідно до тих компетенцій, тобто знань, способів діяльності, які є особистісно значущими для дитини. Конструювання ситуацій вибору, наближення різних варіантів побудови навчально-виховного процесу до конкретної дитини значною мірою визначає професійну культуру вчителя, характер його щоденної діяльності.

Відомо, що в умовах науково-технічного прогресу змінюється зміст освіти. Нині школярі мають бути ознайомленими з такими поняттями, як гнучка технологія, багатоопераційний верстат з числовим програмним управлінням, промислові роботи, автоматичні лінії, системи автоматичного проектування, мікропроцесори та мікропроцесорна техніка.

Висновок. Таким чином, покоління, яке буде працювати в технічно оснащеному, сучасному виробництві, нині ще вчиться в школі. Тому дуже важливо поглибити в школі техніко-технологічну та економічну підготовку молоді. Один із шляхів – на базі чинних програм для старшої школи необхідно знайомити старшокласників із основами сучасного виробництва та основами економічних знань, готувати до трудової діяльності в сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства та умовах ринку праці, де технологічна культура буде одним із основних засобів виробництва.

Література

1. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
2. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні : навч.–метод. посібник / За заг. ред. О. М. Коберника, Г. В. Терещука. – Умань : СПД Жовтень, 2008. – 212 с.
4. Нічуговська Л. І. Проектне бачення процесу формування конкурентноспроможної особистості: психологічний аспект. / Імідж сучасного педагога, 2008. – № 7-8. – С. 86-87, С. 68-71.
5. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І. П. Підласий – К. : Видавничий Дім "Слово", 2004. – 616 с.
6. Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – К. : Наук.-метод. Центр вищої освіти, 2001. – вип. 24, С. 68-73.
7. Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Д. Равен. – М., 2002. – С. 150-155, 275-298.
8. Клепко С. Ф. Сума технологій для всіх Українців / С. Ф. Клепко //Імідж сучасного педагога. – 2006. – № 8. – С. 12-15.
9. Гребнев Е. Т. Анализ конкурентоспособности продукции / Е. Т. Гребнев, Д. Т. Новиков А. Н. Захаров // Маркетинг в России и за рубежом.- 2002. – № 3.

10. Формування конкурентноспроможної особистості на уроках предметів освітньої галузі "Технологія". Матеріали обласного семінару-практикуму [Упорядник: Чемшит В. Г.]. / Полтава: ПОІППО, 2007, – 38 с.

11. Формування технологічних компетентностей на уроках трудового навчання. Матеріали обласного семінару практикуму [Упорядник: В. Г. Чемшит]. / Полтава: ПОІППО, 2009. – 46 с.

Резюме

В статье раскрываются концептуальные подходы к решению проблемы формирования технологической культуры старшеклассников в рыночных условиях. Очерчены параметры, обуславливающие конкурентоспособность будущего специалиста. Определены основные группы компетентностей, которых требует современная жизнь.

Ключевые слова: технологическая культура, старшеклассники, социально-экономическое развитие, рыночные условия, трудовая деятельность, современное производство, компетентность.

Summary

The article reveals the conceptual approaches to solving problems of the technological culture of high school students in market conditions, outlines the parameters that determine the competitiveness of the future specialist. The main group of competencies required by modern life is defined.

Key words: technological culture, high school, socio-economic development, market conditions, employment, modern production competence.